

Anatol EREMIĂ

REGLEMENTAREA ȘI OCROTIREA TOPONIMIEI NAȚIONALE

Totalitatea numelor de locuri și localități dintr-o regiune sau țară constituie *toponimia* teritoriilor respective. Prin *toponimie* se înțelege și disciplina lingvistică ce studiază originea, forma și semnificația inițială a numelor topice, precum și evoluția lor, fiind considerată de aceea o ramură a unui domeniu științific mai cuprinzător – *onomastica*. Onomastica este înrudită cu lexicologia, etimologia, derivatologia, istoria limbii și foarte apropiată și strâns legată de istorie, etnologie, sociologie, geografie. Aceasta pentru că numele proprii geografice au apărut în anumite perioade de timp, într-un anumit spațiu și în legătură cu anumite activități ale omului. Deci apariția și evoluția lor a fost condiționată de factori social-istorici și economici, de modul de viață al oamenilor.

După tipul de obiecte desemnate și caracterul lor, toponimele se împart în: *oictonime* (nume de localități: orașe, sate, cătune etc.); *hidronime* (nume de ape curgătoare și stătătoare: fluvii, râuri, pâraie, lacuri, iezere, heleșteie, bălți etc.); *oronime* (numele formelor de relief, pozitive și negative: munți, piscuri, dealuri, movile, văi, vâlcele, hârtoape, râpi etc.); *floronime* (numele topice referitoare la vegetație: păduri, rediuri, rariști, pășuni etc.); *zoonime* (nume topice care redau specificul faunei locale, habitatul animalelor etc.). Pentru toate categoriile de nume proprii adesea se folosește termenul generic *onim* (gr. *ὄνιμα*, *ὄνομα* – „nume, denumire”).

Din punctul de vedere al dimensiunilor și al importanței obiectelor desemnate, toponimele se clasifică în: *majore* și *minore*. Toponimele majore reprezintă numele obiectelor geografice de dimensiuni mari și de largă circulație (*Chișinău, Dunărea, Nistru, Orhei, Prut, Soroca* etc.), iar cele minore – numele obiectelor geografice de proporții mici și de circulație restrânsă, de interes și uz local (*Aluniș, Balta Mare, Delnița, Găvanul, Podul Roșu, Sărăturile, Tinosul* etc.).

Criteriul etimologico-stratigrafic stă la baza clasificării toponimelor în: moștenite, create pe teren propriu și preluate din alte limbi (împrumutate). În toponimia românească sunt considerate moștenite, de exemplu, hidronimele autohtone, de origine geto-dacă: *Dunăre, Nistru, Olt, Siret, Timiș* etc. Sunt atestate, de asemenea, toponime de proveniență slavă (*Crasna, Lozova, Sadova, Visoca*), turcă (*Cahul, Ialpuș, Mingir, Taraclia*) etc. Pe terenul limbii române s-au format numele topice cu bază lexicală și cu mijloace derivative românești (*Albinița, Bălănești, Costești, Florești, Larga, Lunguța, Pietrosu, Șipotu, Vâlcele*).

Toponimia e istoria nescrisă a țării, e graiul viu de secole și milenii al popoului. Numele de locuri și localități reflectă principalele momente din viața materială și spirituală a oamenilor: tradițiile, obiceiurile, credința, ocupațiile. Unele denumiri evocă evenimente și întâmplări demult petrecute, altele redau starea socială, fiscală sau juridică a locuitorilor. Numeroase sunt numele topice care denotă particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului. Deseori denumirile geografice reprezintă cuvinte și forme rar folosite în limba actuală sau demult ieșite din uz, date uitării, dispărute. Fiecare nume exprimă un anumit conținut semantic, ne comunică o anumită informație: lingvistică, istorică, etnologică, geografică. De aceea, numele topice nu pot fi substituite sau modificate la întâmplare, după bunul plac al cuiva. Ca disciplină științifică, toponimia dispune de anumite legi și norme care trebuie cunoscute și respectate. Din nefericire, vremurile de grea cumpănă pentru noi, regimurile de dominație străină au avut un impact negativ asupra existenței noastre, afectând toate sferile de activitate umană: economia, cultura, știința, învățământul. De suferit a avut și lingvistica, dimpreună cu toate ramurile și domeniile ei, în plan teoretic și aplicativ-practic, dar mai cu seamă obiectul ei de studiu – limba, comoara de neprețuit a neamului. Onomastica, inclusiv toponimia, a fost în genere neglijată. Cu voia sau nevoia, ba uneori și din inițiativa autorităților locale, au fost substituite sau mutilate numele multor orașe și sate, atribuindu-li-se în schimb denumiri și forme străine, în spiritul regimurilor de administrare de altădată – țarist, într-un trecut mai îndepărtat, și socialist-vulgar, în epoca imediat precedentă statornicirii independenței noastre.

În perioada țaristă au apărut numele multor foste colonii, sate și cătune cu locuitori strămutați din alte regiuni și gubernii sau chiar din alte țări, nu numai pentru a popula acest teritoriu, ci mai cu seamă pentru a găsi sprijin și înțelegere în rândul celor pripășiți, scopul principal fiind promovarea politicii expansioniste a imperiului. Noile așezări au fost denumite, bineînțeles, în limba rusă: *Alexandrovca, Alexeevca, Antonovca, Anfisovca, Blagodati, Elizavetovca, Ferapontievca, Gavrilovca, Ivanovca, Macarovca, Nicolaevca, Pavlovca, Petropavlovca, Romanovca, Semionovca, Stepanovca, Țariovca* etc. În perioada postbelică, numărul acestora s-a dublat și triplat, unele denumiri fiind, pur și simplu, tirajate: *Alexandrovca* (5 denumiri), *Alexeevca* (5), *Antonovca* (3), *Elizavetovca* (3), *Ivanovca* (6), *Nicolaevca* (8), *Romanovca* (3).

Și unele, și altele au la bază același fond onimic – antroponimia dinastiei țariste, numele demnitarilor și cinovnicilor, precum și ale marilor proprietari de pământuri (majoritatea moșieri ruși). La acestea s-au mai adăugat denumirile cu caracter revoluționar, militar și de orientare propagandist-ideologică: *Calininsc, Ceapaevca, Cotovscoe, Crasnoarmeiscoie, Dzerjinscoe, Iliciovca, Lebedenco, Leninscoe, Malinovscoe, Octeabrscoe, Pervomaiscoe, Pobeda, Sovetscoe, Voroșilovca* etc. Nume artificiale, banale, de factură proletcultistă reprezintă formațiile: *Iantarnoe, Maiac, Mirnoe, Svetlâi, Ugodnoe, Uiutnoe* etc. În perioada țaristă au fost denaturate denumirile orașelor noastre, formele lor schimonosite fiind impuse uzului oficial până nu demult: *Aneni, Atachi, Benderi, Briceni, Cagul, Caușani, Dubossari, Florești, Orgheev, Slobodzeia, Sorochi*, pentru denumirile lor tradiționale și corecte: *Aneni, Otaci, Bender* (de fapt *Tighina*), *Briceni, Cahul, Căușeni, Dubăsari, Florești, Orhei, Slobozia, Soroca*.

În numai câteva decenii de pe harta republicii au dispărut circa 340 de nume de localități. Majoritatea acestora (245) au dispărut odată cu desființarea localităților respective (*Bădragi, Brașov, Găvănoasa, Călinești, Conacu, Cristea, Eminescu, Mereuți, Munteni, Odaia, Răzoaia, Recea, Urziceni* etc.) sau datorită comasării unor sate cu alte localități (*Alexăndrești* cu *Burlacu*, *Berești* cu *or. Ungheni*, *Butuceni* cu *Cârpești*, *Copăceanca* cu *or. Râșcani*, *Dănuțeni* cu *or. Ungheni*, *Mihăileni* cu *Dominteni*, *Schinoasa* cu *Țibirica*, *Topor* cu *Cărpineni*, *Unteni* cu *Horești* etc.). Satele desființate fuseseră declarate de autorități ca lipsite de perspectivă. De aici nefastele migrări ale populației băștinașe în ținuturile îndepărtate ale Rusiei și în alte țări, precedate, în anii '40, '44-'45 și '49 ai secolului trecut, de masive deportări ale populației locale în gulagurile staliniste. S-a promovat și în acest mod politica de înstrăinare a țăranilor de pământ, a moldovenilor de meleagurile lor natale, politică ale cărei consecințe se fac simțite până astăzi.

Peste 95 de localități au fost redenumite, „rebotezate” cu nume convenabile administrației de pe atunci. Astfel, *Balanu* a fost substituit cu *Malinovscoe*, *Borceag* cu *Biruința*, *Denevița* cu *Svetlâi*, *Decebal* cu *Novaia Tatarovca*, *Dolna* cu *Pușkin*, *Chișcăreni* cu *Lazo*, *Cuza-Vodă* cu *Dimitrova*, *Geamăna* cu *Crasnoarmeiscoe*, *Ghica-Vodă* cu *Miciurino*, *Ialoveni* cu *Cutuzovo*, *Mihai-Bravul* cu *Mihailovca*, *Mihnea-Vodă* cu *Ceapaevca*, *Sfânta Vineri* cu *Frunză*, *Sângerei* cu *Lazovsc*, *Șoldănești* cu *Cernenco*, *Traian* cu *Pervomaiscoe*, *Voinescu* cu *Pobeda* etc.

Din motive lesne de înțeles, multor nume de localități li s-au substituit formații, atribuindu-li-se terminații rusești. Astfel, *Ciolaru* a devenit *Ciolarovca*, *Sturzești* – *Sturzovca*, *Volintiri* – *Volontirovca* etc. Fără niciun temei, unor toponime li s-au impus în transcrierea rusă forme de plural: *Bolceanî, Burlaki, Ketrosî, Kotiuganî, Kriganî, Duruitorî, Izbești*, în locul celor autentice și corecte: *Bălceana, Burlacu, Chetrosu, Cotihana, Crihana, Duruitoarea, Izbiște* etc. Traducerii au fost supuse denumirile în *-ești* și *-eni* (*Avrameanî, Balasinești, Balașești, Butuceni, Costești, Durlești, Draganești, Malaiești, Olanești, Stroești, Trifanești* etc.), precum și compusele toponimice (*Nijneia Albota, Nijnii Andruș, Novaia Baroncea, Novaia Lunga, Novâie Banești, Novâie Brânzeanî, Novâie Chetriș, Starăia Cobusca, Starăie Tomești* etc.).

Două limbi – două ideologii, iată „piatra filozofală” a politicii promovate în lingvistica și istoriografia basarabeană. În condițiile socialismului vulgar „politica limbii” e ceea ce a dăunat mai mult lingvisticii și limbii ca atare. A fost nevoie de timp, de mari eforturi, de o luptă perseverentă pentru a dărâma temeiurile doctrinei absurde, conform căreia moldovenii ar vorbi o altă limbă, o limbă aparte, deosebită de cea română, recunoscută pe plan mondial, din care cauză ei ar trebui să dispună deci de un lexic și un sistem gramatical aparte, de un alt fond onomastic și de o altă scriere.

Revenirea la grafia latină și adoptarea normelor ortografice unice, în istoricul an 1989, au generat reglementarea onomasticii naționale, pe bază de noi principii. Au fost elaborate reguli privind ortografierea în românește și transcrierea în limba rusă a numelor proprii geografice și de persoane. Legiferarea toponimelor și antroponimelor în formele lor tradiționale și corecte constituie o realizare marcantă în condițiile actuale locale.

În problema reglementării numelor de localități au fost adoptate hotărâri și decizii speciale ale forurilor de conducere a republicii: Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești „Cu privire la unele schimbări ale diviziunii administrativ-teritoriale a R.S.S. Moldovenești și ale denumirilor unor localități și soviete satești” din 31 ianuarie 1991; Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova „Cu privire la unele schimbări ale diviziunii administrativ-teritoriale și ale denumirilor unor localități și comune” din 21 ianuarie 1992 ș.a.

Conform acestor hotărâri, s-a efectuat reglementarea scrierii în limba română și a transcrierii în limba rusă a denumirilor de sate, comune, orașe și raioane. În acest fel, s-au stabilit forme unice de scriere și transcriere, pornindu-se de la formele originale, tradiționale și corecte ale toponimelor: *Bălți, Briceni, Butuceni, Cahul, Căpriana, Călărași, Chișinău, Dondușeni, Edineț, Florești, Giurgiulești, Hârnăseni, Horodiște, Izvoare, Lăpușna, Orhei, Soroca, Vulcănești – Бэлиць, Бричень, Бутучень, Кахул, Кэприана, Кэлэрашь, Кишинэу, Дондушень, Единец, Флорешть, Жюржюлеить, Хэнэсень, Хородиште, Извоаре, Лэпушна, Орхей, Сорока, Вулкэнеить etc.* În felul acesta, ne-am debarasat de monstruoasele forme de transcriere în rusește: *Белицы, Бричаньы, Бутучаньы, Кагул, Каприаньы (Киприаньы), Калараиш, Кишинев, Дондюшаньы, Единцы, Флорешты, Джуржюлеитьы etc.* Ce-i drept, și astăzi unele periodice de limbă rusă mai utilizează în paginile lor formele de transcriere anacronice, neglijând astfel normele oficiale stabilite.

Mulțor localități li s-au restabilit denumirile tradiționale: *Dolna, Ialoveni, Piatra, Sângerei, Șoldănești*, în locul celor impuse de autorități: *Pușkino, Kutuzovo, Lazovsk, Cernenko etc.* Unor sate, anterior desființate sau comasate, li s-au acordat statut de așezări independente, de sine stătătoare, restabilindu-se totodată vechile denumiri: *Bocșa, Cupcini, Frăsinești, Huluboaia, Măgureanca, Tătărășeni, Unțești etc.* Altoră li s-au corectat denumirile: *Antonești, Bucovăț, Cetireni, Cobasna, Horești, Ofatinți, Pererita, Sturzești, Ștefănești, Volintiri*, respectiv în locul celor cu forme denaturate: *Antonovca, Bâcoveț, Cetâreni, Colbasna, Gorești, Vâhfatiniți, Pererâta, Sturzovca, Stepanovca, Volontirovca etc.* Și în cazul acestora scrierea lor în actele oficiale și în presă mai fluctuează încă. Mai mult decât atât,

în certificatele de naștere, iar de aici în buletine și pașapoarte, se înregistrează denumirile deja eliminate din uz (*Cutuzovo, Lazovsc, Suvorovo* etc.) sau cu formele lor denaturate (*Bucoveș, Cetâreni, Volontirovca* etc.), ceea ce contravine normelor de scriere în vigoare.

Reglementarea toponimiei naționale s-a făcut în baza cercetării minuțioase a surselor istorice și a materialelor de anchetă colectate nemijlocit pe teren. Au fost legiferate în acest fel formele autentice și corecte, aflate astăzi în circulație pe întreg teritoriul republicii. La transcrierea în rusește a toponimelor s-a pornit de la formele lor originare și tradiționale specifice limbii române. S-a renunțat, așadar, la adaptarea fonetică și la traducerea numelor topice, procedee de care s-a făcut abuz în trecut.

Au fost revăzute în plan de reglementare și urbonimicele orașelor din republică. Pentru o bună parte de străzi, piețe și bulevarde din Chișinău s-a revenit la denumirile lor vechi, existente până la 1940. Pentru o altă serie de nume topice s-au precizat formele lor ortografice și de transcriere. Obiectelor urbane noi li s-au dat și denumiri noi, moderne, dar în corespundere cu tradițiile culturale și datinile strămoșești, ținându-se cont în același timp, și de particularitățile fizico-geografice și naturale locale (a se vedea: Anatol Eremia, *Chișinău. Ghidul străzilor*, Chișinău, 2000).

Cu părere de rău, și astăzi harta republicii e împeștrită cu nume artificiale, banale, vădit tendențioase: *Ceapaevca, Dzerjinscoe, Crasnaia Bessarabia, Crasnâi Octeabri, Crasnoarmeiscoe, Sovietscoe* etc. În Găgăuzia și în raioanele de peste Nistru mai sunt vehiculate toponimele agrare ce reproduc evenimente și fapte din istoria țării sovietelor și a partidului comunist (*Avangard, Lenin, Leninskii Puti, Novaia jizni, Bolșevik, Pobeda* etc.). E necesar să se facă ordine în sistemul de nominație a gospodăriilor agricole (asociații, cooperative), a instituțiilor, organizațiilor și întreprinderilor din toate domeniile și de toate rangurile. Trebuie barată calea denumirilor inventate și bizare, străine tradițiilor noastre istorice și culturale.

La o eventuală redactare a legii cu privire la organizarea administrativ-teritorială a republicii se cere a fi revăzute denumirile prin care au fost substituite vechile nume de localități: *Ceapaevca, Crasnoarmeiscoe, Dimitrovca, Iliciovca, Lebedenco, Malinovscoe, Pervomaiscoe, Svetlâi, Ucrainca*, respectiv pentru *Mihnea-Vodă, Geamăna, Cuza-Vodă, Dragoș-Vodă, Crihana Nouă, Balanu Vechi, Traian, Denevița, Sturzeni* etc. Trebuie să se țină cont că unele denumiri actualmente oficializate au circulat și circulă, în graiul viu al populației, cu forme specifice limbii populației majoritare: *Alexândrești și Alexandreni, Alexeuca, Antoneuca, Bogdănești, Constantinești, Dimitreuca, Ivăneuca, Neculăiești și Neculăieni, Pavelești, Petrești și Petreuca, Vladimirești și Vladimireuca* etc. și nu *Alexandrovca, Alexeevca, Antonovca, Bogdanovca, Constantinovca, Dimitrovca, Ivanovca, Nicolaevca, Pavlovca, Petrovca, Vladimirovca* etc. Acestea din urmă, în plan onimic, poartă amprente de unor vremuri de mult sau deja apuse.

Să utilizăm numele noastre de locuri și localități în formele lor corecte, să le păstrăm intacte, așa cum ni s-au transmis din generație în generație, curate, strălucite de înțelepciunea poporului, întru binele și folosul contemporanilor și urmașilor, întru memoria strămoșilor noștri.